

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Bárczi Géza utóéletéhez – előlegül

Az alkotó ember pályájának csak halála vet véget: azzal egyszerre „életművé” válik, zárul. Ám amit megteremtett, az nem hal vele, hanem „utóéletbe” kezd; hol lappangó formában, hol – például jeles évfordulók táján – újabb izzásba kezdve, nemegyszer hosszan és messzire világító fénnel.

Születésének századik évfordulója alkalmából, az MNyTK. 200. számaként megjelent „Bárczi Géza- emlékkönyv”-ben (a továbbiakban: Bárczi-Eml.), a tőle származó és róla szóló írások reprezentatív gyűjteményével, szakmánk méltó módon megemlékezett az (akkor már egy híján húsz éve elvesztett) Bárczi Gézaról, e példa értékű és megismételhetetlen alkotójáról. A tanítványai-utódai gondozta korpuszt hamarosan követte „A múlt magyar tudósai” című sorozat szűk keretébe illeszkedő, de gazdag tartalmú monográfiája, SZATHMÁRI ISTVÁN tollából. Ebben a volt tanítvány, majd munkatárs és végül utód felrajzolta képen – mint ismertetésemben írtam (Nyr. 1996: 480) – „a kis kihagyásokkal folyamatosan szoros kapcsolatban együtt megélt három évtized, ha melege át-átsugárzik is a mindkettejükhöz illő, méltán igényes szövegben, a mérlegelésben egyáltalán nem mutatja befolyását”.

SZATHMÁRI könyvecskéjének ismertetése ezt a címet kapta tőlem: „Bárczi Géza portréjához”. Merthogy egész pályám során érintkezésben voltam én is vele, mégpedig – habár nem közvetlen munkatársként – sokaknál szorosabb kapcsolatban. Idézem, hogy rövid legyek, fent jelzett ismertetésemből: „nem csupán tanulmányi indulásom kapcsolódik hozzá – minthogy az Eötvös Collégiumban tanárom volt az 1940/41-es tanévben – ... hanem nyelvészpályára indulásom is: hozzá készített, *Elnáspángol* című szeminárium dolgozatomat ő adta át (másodéves koromban) Pais Dezsőnek, közzétételét javasolva. (Megjelent: MNY. XXXVII, 189.) [Bevezetés.] Kapcsolatunk 1941 ősztől intézmények közti keretekben folytatódott: ő a debreceni Népnyelvkutató Intézet vezetője lett, én a budapesti Magyarágtudományi Intézet gyakornoka; majd az első öt éves terv összeállításakor először külön-külön, azután hamarosan együtt, a nyelvatlasz megalkotásán munkálkodtunk közösen. (Erről lásd: BenkőEml. 142). Voltak találkozásaink egyéb tárgykörökben is. Némely kérdésekben teljes harmóniában, némelyekben (pl. a nyelvtörténet korszakolása, a nyelv művelés alapkérdései) egymást megérteni igyekvő tisztessé (bár részemről – ifjonti hevemben – talán nem mindig eléggé tiszteletadó) egyet nem értésben.” (Nyr. i. h. 482). Másutt így (is) fogalmazva: „viszonyomat ... így jellemeztem vele: »a Bárczi Gézát mindig vitatkozva követő, de azért mindig őt követve vitatkozó utód«-ként” (Bárczi-Eml. 51).

Volt tehát anyagom Bárczi Géza SZATHMÁRI adta portréjának kiegészítéséhez. Utóélete a szakmán belül széles területeken biztosítva van: kevés témához lehetett – és lehet – őt megkerülve hozzányúlni. De tovább él az anyanyelvi nevelés ügyére tett hatásában, kutatóvá nevelt utódok és igényes tanárok százainak elindítójaként. Az Anyanyelvápolók Szövetségének országos együttesével összeforrott Beszélni nehéz! mozgalom szakkörvezetőinek nyári öntovábbképző táborait rendező Fábíánné dr. Szenczi Ibolya tanárnő, a csongrádi Batsányi Gimnázium körvezetője kezdeményezésére, a Szövetség helyi csoportja, a városi vezetőség támogatásával, felkérte Lantos Györgyi kiváló szobrászművészt Bárczi Géza bronz reliefjének megalkotására. Azzal az elgondolással, hogy a mű a tudós szülővárosában, Zomborban nyerjen méltó elhelyezést; ugyanacsak bronzból domborított – szerb nyelvű – kíséret táblával. Megfelelő társegyesületek bevonásával folytatott előzetes tárgyalások eredményeként, említett könyvismertetésemben, a következőt írhattam erről, lábjegyzetben: „1996 augusztusában vált határozottá a terv, hogy Bárczi Géza szülővárosában, Zomborban, emléktáblát avatunk mesterünk tiszteletére, a Beszélni nehéz! szakkörvezetők X., jubileumi tábora alkalmából; amelyet ez évben az Anyanyelvápolók Szövetsége, az MTA Nyelvtudományi Bizottsága, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Egyesület, Csongrád Megye Közgyűlése, Csongrád Város Önkormányzata támogatásával a Batsányi Gimnázium rendezett Csongrád városában és a Vajdaságban”. (Nyr. 1996: 483.)

Az átadási ünnepség csongrádi részlete meg is történt; az annak másnapján Zomborba utazó népes delegációt azonban az a hír fogadta, hogy az elkészült dombormű és a vele átszállított emléktábla befogadását a helyi szervek-szervezők nem tudták biztosítani. Így a relief és a bronztábla – megőrzésre – visszakerült kiindulási helyére. Vontatott és el-elakadó tárgyalásokkal telt el majdnem tíz év; de az utóéletnek az a palántája nem tudott gyökeret verni.

Valami mégis történt. Az adományozók a reliefnek bronzplaketté kicsinyített másolatsorozatából Bárczi-emlékermeket öntettek, és felajánlották az Anyanyelvápolók Szövetségének. Az eltelt tíz év alatt a Péchy Blanka alapította Beszélni nehéz! rádióműsornak nagyjából húsz „leszolgált” szakkörvezetője vagy más módon segítője részesült ebben az emléktárgyban. Ez a dugvány így a lelkekben gyökerezett.

Az eredetinek méltó helyet keresve, kerestünk Csillaghegyen – Bárczi Gézák fél évszázadon át élvezett lakóhelyén – emlékházat, emlékszobát. Újabb várostérképeken feltűnt – a közeli békásmegyeri új lakótelepen – egy (csak B. G. betűkkel jelölt) utcácska. Nem messze tőle egy (szintén csak P. D. jelölésű) Pais Dezső utca, majd egy Zsirai Miklós utca. Felidéztük: a „zöldmezős” békásmegyeri építkezések idején a főváros (vagy a kerület) vezetői népi segítséget kértek a társadalmi szervezetektől, köztük az Akadémiától is. Ezek a kicsi utcák több mint két évtizede ott kucrogtak már a fűtakar árnyékában, szerényen meghúzódva. De a telefonkönyvből (bár inkább csak lupéval) azt is sikerült kiol-

vasnunk: mind a három akadémikus nevét viselő utcában van iskola. Mint kiderült: ez először így jelezve: „a III. ker. Bárczi Géza utcai Általános Iskola”, majd: „a Bárczi Géza Utcai Általános Iskola”, aztán hivatalosan is „a Bárczi Géza Általános Iskola”, de nem hivatalos szövegben szinte kezdettől fogva: „a Bárczi”. (Adatok a majd említendő „Iskolakönyv”-ből, bővebben.)

Nem volt könnyű felmérni, majd megtanakodni: amennyire méltó hely a Bárczi Géza Általános Iskola – mondjuk – bejárata az arcmás elhelyezésére; illik-e oda egy szerb nyelvű szöveg, ha mindjárt bronzba öntve is. El lehet-e választani a domborművet és a feliratot, mikor együtt születtek? Hiányérzetet kelt-e a tábla önmagában? Valójában, egyik sem utal a másikra; aki az egyik részt látja, nemigen keresi a „párját”. – Kiformálódott hát a „megosztás” javaslata. A javaslatból idézem: „az adományozók szeretettel felajánlották a művészi kivitelű emléktárgyat a budapesti Bárczi Géza Általános Iskolának”. Az önállóan is elhelyezhető felíratos tábla pedig várja a sorsát...

A csongrádi (városi és iskolai) felajánlást a Bárczi Géza Általános Iskola vezetősége örömmel elfogadta, és köszönettel vette Óbuda-Békásmegyery önkormányzati testülete is. Tartalmas és hangulatos ünnepség keretében lepleztük le és avattuk fel (2007. február 22-én) az iskola bejárata fölött elhelyezett bronz arcmost, amelynek jó kiegészítője lett az az – így alája került – fehér márványtábla, amely az iskola rövid történetét rögzíti. A kerület nevében a másutt elfoglalt polgármester személyes megbízottja, az iskola nevében annak igazgatója vette át; a Magyar Nyelvtudományi Társaság részéről Szathmári István alelnök üdvözölte az ifjúságot és a megjelenteket. Az átadók nevében nekem kellett néhány szót mondanom.

Megvallom: zavarban voltam. Úgy készültem: elmondom, ki volt Bárczi Géza, mit jelentett a tudományban, a kultúrában, az emberségben. Hogy elültem a nevét viselőkből azt a palántát, amelyiket majd csak locsolniuk, gondozniuk kell, hogy kinőjön belőle a megérdemelt hosszú utóélet fája. Tévedtem! A tőle és róla szóló alkotások értően válogatott szemelvényeivel a növendékek adtak jól szerkesztett és szépen előadott képet róla. S akkor már kezemben volt „A 25 éves Bárczi Géza Általános Iskola” jubileumi „Iskolakönyv”-e, amelynek – mai és volt tanároktól, diákoktól származó – minden darabja azt sugározza: ez az iskola már indulásakor megteremtette a hely szellemét, s így formálta tovább a szellem helyét. Méltán viselik az „utcaról felvett” nevet. Nem tudom: hány volt köztük Bárczi Géza tanítványa; volt-e egyáltalán. De itt, ebben a közösségben, úgy látom, az eltelt huszonhét év alatt – tudva vagy nem tudva – mindük követőjévé lett. – Utóéletül.

DEME LÁSZLÓ